

Abd-i Hakîrin Başına Gelenler: İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Kendime Dair* Başlıklı Otobiyografisi Üzerine Dikkatler

Analyzing Kendime Dair (About Myself), The Autobiography of İbnulemin Mahmut Kemal İnal

İsmail Alperen Biçer¹

¹Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Eskişehir, Türkiye

ORCID: I.A.B. 0000-0002-2207-1083

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İsmail Alperen Biçer,
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Eskişehir, Türkiye
E-mail: iabicer@ogu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 20.09.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 09.04.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 21.04.2022

Kabul/Accepted: 05.05.2022

Atıf/Citation:

Biçer, İ. A. (2022). Abd-i Hakîrin başına gelenler: İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın kendime dair başlıklı otobiyografisi üzerine dikkatler. *TUDED*, 62(1), 1–16.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-997741>

ÖZET

Edebiyat hayatında biyografi türüne yoğunlaşan ve bu türde kaleme aldığı eserlerle edebiyat tarihinde kendine yer bulan İbnülemin Mahmut Kemal İnal doğumu, ailesi, öğrenimi, çalışma hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine dair bilgileri ihtiva eden bir otobiyografi kaleme almıştır: *Kendime Dair*. Seksen altı yıllık ömründe Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını, devletin kaderini belirleyen büyük ve bir o kadar mühim savaşları, Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerini tecrübe eden İbnülemin'in otobiyografisi, yazarın öznel dünyasının ve duygularının yanı sıra dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtması bakımından da dikkate değer bir metindir. İbnülemin, otobiyografisine doğumu ve aile büyüklerinin takdimiyle başlar; öğrenim ve çalışma hayatına dair bilgileri tarihlendirme konusundaki hassasiyetiyle kaydeder. Bireysel açıdan *Kendime Dair*, yazarın kendisini nasıl tanımladığına, duygularına ve hayatında birer kırılma noktası olma özelliği taşıyan hadiselerle; sosyokültürel ve ideolojik açıdan ise matbuat üzerinde uygulanan sansüre, dönemin bürokratik yapısına ve 'İttihatçılık' meselesine dair bilgiler barındırır. İbnülemin'in kaleme aldığı *Kendime Dair* başlıklı otobiyografisini bireysel, toplumsal, kültürel ve ideolojik açıdan incelemeyi amaçlayan bu makalede metin tahlili yöntemi kullanılmış; yazarın otobiyografik belleğine, iç dünyasına, duygularına, mensup olduğu sosyal ve entelektüel çevredeki konumuna ve iş yaşamına odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, otobiyografi, tercümeihâl, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, inceleme

ABSTRACT

İbnülemin Mahmut Kemal İnal's autobiography *Kendime Dair (About Myself)*, contains information about his birth, family, education, working life, literary personality, and works. İbnülemin's autobiography covers the period of the major wars that determined the fate of the Turkish state, the constitutional monarchy, the War of Independence, and the Republican Period. His remarkable text reflects the subjective world and emotional state of the author alongside the political, social, and cultural characteristics of the time. From an individual perspective, *Kendime Dair* contains information on the author's self-definition, his emotional states, and pivotal events that represent breaking points in his life. Meanwhile, from a socio-cultural and ideological perspective, it comments on the censorship exercised over the press, the bureaucratic structures of the time, and the issue of "Unionism." Through textual

analysis, this article seeks to investigate *Kendime Dair* from both individuals and social, cultural, and ideological perspectives. Particular attention is given to the author's autobiographical memory, inner world, mood, position in his social and intellectual environment, and career.

Keywords: Biography, autobiography, life story, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, analysis

EXTENDED ABSTRACT

This study investigates *Kendime Dair (About Myself)*, the autobiography of İbnülemin Mahmut Kemal İnal, who wrote many biographical works during his literary career. İbnülemin's autobiography was written in a style that conforms to the contexture and classification he employed in *Son Asir Türk Sairleri (Turkish Poets of the Last Century)*. Through textual analysis, this article seeks to investigate *Kendime Dair* from individualistic, social, cultural, and ideological perspectives. The author's autobiographical memory, his inner world (particularly his emotional state), his position in his social and intellectual milieu, and his business life are analyzed. Thus, the article proceeds as follows: First, İbnülemin's autobiography will be discussed in terms of the author's self-presentation, the events he emphasizes as milestones in his life story, the collective self-image that emphasizes family unity, and the author's emotional state in the face of his experiences. The text will be then evaluated from a social, cultural, and ideological perspective. The social standing of the author, the general characteristics of the period in which he wrote, and his long-standing relationship with the state as a bureaucrat is highlighted.

In *Kendime Dair*, which attracts attention with its 44 pages, İbnülemin adopts a first-person perspective to express the memories that come to his mind from his own perspective. The events in the autobiography, which begins with his birth, introduces his family elders, and continues with his education, work, and literary life, are primarily arranged chronologically. However, the text sometimes diverges from strict chronological order. Undoubtedly, this was intended primarily to draw attention to the development of events and to ensure the integrity of meaning between them.

Both individual and collective self-descriptions of İbnülemin have a quality that validates/glorifies himself and his family members. This suggests that the autobiographer was motivated by a desire to provide or protect a positive self-perception as he "reconstructs" his self and his past. From this point of view, the autobiography can also be read as a defensive text in which the author responds to certain instances when was misunderstood, mishandled, or accused during his life.

While the sequence of events in autobiographies is usually chronological and thematic, they also include critical times and events that can be called seminal moments in the individual's life. The most important such events that formed turning points in İbnülemin's life are as follows: The death of his brother Ahmet Tevfik, the fire in his mansion, the occupation of his mansion by French and British soldiers, and the classification of the documents of the Yıldız Palace.

Another incisive moment in Ibnulemin's life was an incident during the invasion, so severe that it overshadowed the fire in the mansion and the resulting losses. After the First World War defeat, French soldiers came to the mansion on a Friday morning, declared that the mansion would be used as their headquarters, and ordered its immediate evacuation. This mansion in the Beyazıt / Mercan Ağa district, where Ibnulemin was born in 1871, was an important meeting place for culture, art, and literature in the period. His library in the mansion contained precious works, calligraphy plates, and many other treasures, all of which were damaged or lost during the occupation of the mansion by French and British soldiers.

Ibnulemin's "birth" as a cultural historian and biographer was undoubtedly his role in the commission to classify the documents of the Yıldız Palace. This study and classification work, which occupied an important place in Ibnulemin's writing and literary life, gave him access to information and documents that became key sources for the biographical works of his later career.

Another feature of *Kendime Dair* is that it contains information concerning the author's idiosyncratic emotional states. These emotional states include: reproach, acceptance/approval of the truth, justification, and egocentrism/self-glorification.

Socio-cultural and ideological aspects of *Kendime Dair* include censorship of the press, criticism of bureaucracy, and the theme of "unionism." The confiscation of his novel *Sabih*, difficulties faced during his working life, delays in his appointment and promotion, and the claim by those who disliked him that he was the "mentor" of Union bureaucrats and the Progress Committee is all highlighted in Ibnulemin's autobiography.

GİRİŞ

Ömür servetinin bir bölümünü harcayan kişi, kendi yaşam öyküsünü kaleme almaya karar verip zamanda zihinsel bir yolculuk yapmaya başladığında bir muhakeme ve hesaplama sürecini de başlatmış olur. Bu yönüyle otobiyografi adı verilen yazı türü, kişinin hem kendi benliğini hem de belleğindeki anılardan hareketle geçmişini ‘yeniden’ inşa etmesine imkân verir. Böylece hayatını yazan kişi tecrübeleriyle, sevinçleriyle, kırgınlıklarıyla, zaaflarıyla, sitemleriyle, birtakım açıklamalarıyla tarihin olağan akışına ‘yeniden’ müdahil olur. Gündelik yaşamında hemen herkes, anlattığı takdirde hayatının ‘roman’ olacağı kanaatini taşısa da iş, otobiyografi yazmaya geldiğinde bu kadar cesur olunmadığı göze çarpar. Bu yüzden yaşam öyküsünü yazmaya cesaret edenler genellikle “kendi yaşamını kamusallaştırarak kadar güçlü” olan kimseler, yani sanatkârlar, yazarlar, bilim insanları ve siyasetçilerdir (Durna, 2018, s. 87). Hayatını hatırlayarak kendisiyle ve geçmişiyile yüzleşmeyi göze almış birini, öz yaşam öyküsünü kaleme almaya iten saiklerin neler olduğu da araştırmacıların merak ettiği konular arasındadır. Otobiyografileri bütüncül bir bakış açısıyla incelediğimizde kişiyi hayatını yazmaya iten gücün veya onu bu işe koyulmaya teşvik eden saiklerin “kendisiyle ya da bir başkasıyla ilgili bazı gerçekleri itiraf etmek, kamuya açıklamak, ifşa etmek, günah çıkarmak, aklanmak, meşrulaştırmak, gizlemek, kayıt altına almak, ölümsüzleşmek” gibi istekler olduğunu görürüz (Durna, 2018, s. 88).

Hayat hikâyelerinin yazıyla temsili her ne kadar çok eskilere dayansa da gerçek anlamda ilk temsilcileri Aziz Augustinus (1999) ve Jean Jacques Rousseau (2016) kabul edilen otobiyografi, Batı dünyasında bir edebî tür olarak XIX. asrın ikinci yarısında dikkatleri üzerine çekmiş, zengin bir oto/biyografi geleneği oluşmasına zemin hazırlamıştır. Doğu'nun edebî geleneğinde ise çok köklü bir biyografi geleneği olmasına rağmen Tanzimat'tan önce otobiyografik nitelik taşıyan günlük, hatırat ya da özel mektup olmadığı yönünde genel bir kabul vardır. Bu katı ve önyargılı kabulün yahut varsayımın temel sebebi ise “kendinden bahsetme işinin” gerektirdiği bireysellik duygusunun Batılılaşma öncesi dönemde olmamasıdır (Kafadar, 2017, s. 43). Gerçi Türkçenin yazıyla takip edilebilmesini sağlayan *Orhun Yazıtları* da dâhil olmak üzere pek çok eserde, söz gelimi seyahatnamelerde, sergüzeştnamelelerde, “sebeb-i telif adlı giriş bölümü bulunan hemen her eserde” veya yazarın hayatından izler taşıyan edebî metinlerde otobiyografik bilgilere tesadüf edilebilir (Kafadar, 2017, s. 57). Ancak bu türden bölük pörçük bilgileri, imaları, hatırlatmaları dört başı mamur bir otobiyografi kabul etmek mümkün değildir. Zira bugünkü manada otobiyografi olarak nitelendirilemeyecek eserlerde görülen otobiyografik sunumlar, bireyin kendini kavrayışını yansıtmaktan ve onu her yönüyle tanıtmaktan uzak metinlerdir. Söz gelimi Türk edebiyatı tarihine baktığımızda tezkire geleneği çerçevesinde değerlendirebileceğimiz biyografi lügatlerinin mukaddime bölümlerinde müellif, eserini kaleme alma sebebini ve sürecini okurla paylaşırken kendisiyle ilgili de birtakım bilgiler paylaşır; yaşadığı dönemi, mesleğini, biyografisini ele aldığı edebî şahsiyetle münasebetini aktarır. Öte yandan kimi yazarlar edebî metinlerini kurgularken ve karakterlerini yaratırken kendi hayat tecrübelerini kullanırlar ancak kurgunun kendilerine tanıdıkları imkânla otobiyografik izlerin keşfini okura ve araştırmacılara bırakırlar.

Otobiyografinin bir edebiyat eseri mi yoksa tarihe ışık tutan bir belge mi olduğu da araştırmacıların üzerine dikkatle eğildiği bir sorun olagelmıştır. Otobiyografinin bir edebî eser olduğunu ifade eden Georges Gusdorf'a göre,

otobiyografi bir edebiyat ürünü, yani bir sanat eseri olarak ele alınmalı, anlatılanların doğru olup olmadığı tartışılmamalıdır, çünkü otobiyografilerde kişi kendisini dışardan gözlemlenebilen eylemleriyle değil, içerden, bütün mahremiyeti içinde, ya olduğuna inandığı ya da olmak/görünmek istediği gibi anlatır. Bu açıdan, her hayat hikâyesi bir bakıma bir sanat eseridir (akt. Aksoy, 2018, s. 25).

Batı'nın ve Doğu'nun edebî geleneğinde tarihsel süreç içinde gelişerek değişen otobiyografinin gerçekliği kâmil manada yansıttığına ve kişinin yaşadığı her şeyi kaydettiğine inanan geleneksel anlayış, zamanla değişerek anlatıcı, anlatılan kişi ve imza sahibinin aynı kişi olmadığını kabul etmiştir. Bu bağlamda otobiyografide yer alan gerçekliğin "kurgulanmış bir gerçeklik" olduğunu, otobiyografi yazarının geçmişi bir süzgeçten geçirerek inşa ettiği gerçekliğin "tarafî bir gerçeklik" olduğunu ifade eden Nazan Aksoy tespitinde haklıdır (2018, s. 36). Gerçekten de otobiyografi yazarının yaşadığı her şeyi kaydettiğine ve tarihî gerçekliği birebir yansıttığına inanmak bugün bir hayli güçtür. Zira hayatın kişisel bir yorumu olarak otobiyografi, yazarının geçmişinden seçip çıkardıklarının yine kendisi tarafından oluşturulan bağlam içerisinde sunulduğu metinlerdir.

Bu çalışmanın inceleme alanı, yazı ve edebiyat hayatında yoğun olarak biyografi ile meşgul olan ve bu sahada çok sayıda eser veren İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Kendime Dair* başlıklı otobiyografisidir. *Kendime Dair* başlıklı metin, klasik dönem tezkire yazarlarının kendilerinden bahsettiği mukaddime bölümlerden farklıdır. Bu metinde yazar, hayatını birtakım tarihlendirmelerin ve mekân tespitlerinin ötesinde farklı cepheleriyle anlatır; yetmişli yaşlarının başında, tecrübe sahibi bir kimse olarak yaşam öyküsünü doğumu, aile üyeleri, öğrenim durumu, çalışma hayatı, kişilik özellikleri ve beşeri ilişkilerin mahiyeti gibi veçheleriyle dikkatlere sunar. Bu yönleriyle *Kendime Dair* başlıklı metni, yazı ve edebiyat hayatı boyunca onlarca biyografi ve monografi kaleme almış ve edebiyat âlemindeki şöhretini bu eserleriyle kazanmış yazarın kaleminden çıkan bir otobiyografi olarak kabul etmek mümkündür. İbnülemin'in ilk olarak 1930-1942 yılları arasında fasiküller hâlinde yayımlanan *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinin tertip ve tasnif tarzına uygun bir biçimde kaleme aldığı otobiyografisini bireysel, toplumsal, kültürel ve ideolojik açıdan incelemeyi amaçlayan bu makalede metin tahlili yöntemi kullanılmış; yazarın otobiyografik belleğine, iç dünyasına, duygu durumuna, mensup olduğu sosyal ve entelektüel çevredeki konumuna ve iş yaşamına odaklanılmıştır. Bu bağlamda makale şu şekilde ilerleyecektir: Öncelikle İbnülemin'in *Kendime Dair* başlıklı otobiyografisinde yazarın kendini tasvir etme biçimi, yaşam öyküsünde birer nirengi noktası olma özelliği taşıyan hadiseler, aile birliğine vurgu yapan kolektif benlik tasavvuru ve başından geçenler karşısındaki duygu durumları ele alınacaktır. Sonrasında ise söz konusu otobiyografi metni toplumsal, kültürel ve ideolojik açıdan değerlendirilecek ve yazarın içinde bulunduğu sosyal organizasyon, eser ürettiği dönemin genel özellikleri ve bir bürokrat olarak uzun yıllar süren devletle münasebeti üzerinde durulacaktır.

Bireysel Açından İbnülemin'in *Kendime Dair* Başlıklı Otobiyografisi

Bireyin daha ziyade bilgiye dayalı içerikleri muhafaza ettiği semantik belleği ile genellikle öyküye dayalı içerikleri sakladığı episodik belleği sayesinde kendi yaşamına dair hatırlayabildiği olayların bütünü 'otobiyografik bellek' terimiyle ifade edilir (Gülgöz, 2018, s. 14). Hatırlama eylemi genellikle birtakım imgelerle bellekteki anıların çağırılmasıyla gerçekleşir. Bu imgeler ağırlıklı olarak görsel nitelik taşısa da hemen her duyuyla ilintili imgeler kullanılabilir. Otobiyografi yazarı da her ne kadar tuttuğu notlardan, anı parçalarından veya fotoğraflardan faydalansa da hatırlama dediğimiz zihinsel başarımı metnini ürettiği süre boyunca sistematik olarak sürdürür, geçmişte yaşanan olayları yeniden yaşıyormuş hissine kapılır. Zihinde canlandırılan olayların dil ile ifade edilmesinde birinci şahıs ve üçüncü şahıs olmak üzere iki farklı perspektif kullanılır. Birinci şahıs perspektifi, yazılı veya sözlü ifade edilen olayın, olayı yaşayan kişinin penceresinden tecessüm edilmesidir. Üçüncü şahıs perspektifinde ise bir olay, olayı yaşayan kişinin değil, orada bulunan diğer bir kişinin görüşüyle ifade edilir (Aytürk, 2018, s. 147).

İbnülemin, kırk dört sayfalık hacmiyle dikkat çeken *Kendime Dair* başlıklı otobiyografisinde birinci şahıs perspektifini kullanmış ve zihninde canlanan anıları 'ben' dilini kullanarak kendi görüş açısından dile dökmüştür. Doğumu ve aile büyüklerinin takdimiyle başlayan, öğrenim, çalışma ve edebiyat hayatıyla devam eden otobiyografide olayların büyük ölçüde kronolojik olarak sıralandığını söylemek mümkündür. Ancak metinde zaman zaman kronolojik sıralama gözletilmemiştir. Bu durumun ilk akla gelen sebebi, kuşkusuz olayların gelişme biçimlerine dikkat çekmenin yanı sıra olaylar arasındaki anlam bütünlüğünü sağlamaktır.

Otobiyografi yazarının, metnini kaleme alırken –otobiyografinin imkânlarını kullanarak hem kendi benliğini hem de geçmiş yaşantısını 'yeniden' inşa ettiğini söylemiştik. Bunu yaparken yazar, birtakım "kendilik tasvirlerini" kullanır. Kendini tasvir etme biçimlerini bireysel ve kolektif olmak üzere iki ayrı kavramla ifade edebiliriz. Bireysel, yani kişiye özgü tasvir biçimleri onun kendisi hakkındaki kanaatlerinin yanı sıra bir fert olarak kendisini nasıl tanımladığını gösterir; kolektif kendilik tasviri ise onun ailesi içindeki konumunu, içinde bulunduğu siyasi/sosyal organizasyondaki rolünü veya mensup olduğu kültürel çevredeki durumunu tanımlar (Williams ve Conway, 2015, s. 69).

İbnülemin, otobiyografisinin hemen ilk satırlarında kendilik tasvirine yer verir ve kendisini "mizacım asabi, teessürüm şedid, kalbim rakîk, intikal ve infialim seri" ifadeleriyle tanımlar (2013, s. 2625). Geçmiş yaşantılarının da katkısıyla kendisinin farkında olan İbnülemin, ifade ettiği kişilik özellikleri sebebiyle anne ve babasının kendisini "hüsni muamele" ile büyüttüklerini söyler (2013, s. 2625). Devam eden satırlarda ise okuyucular kolektif bir kendilik tasviriyle karşılaşır. İbnülemin, anne ve babasının çocuklarını son derece güzel yaklaşımlarla büyütürken "en büyük terbiye" addettiği "dinî telkinatta" bulunmayı ihmal etmediklerine, onu ve kardeşlerini "mütedeyyin ve menâhîden muhteriz olarak" yetiştirdiklerine vurgu yapar (2013, s. 2626). Aile büyüklerinin dinî birtakım kaideleri aşılmalari ve çocuklarını her türlü yasaktan

uzak tutmaları İbnülemin'in şahsiyetini ve manevi cephesini şekillendiren, bireysel kimliğinin yanı sıra sosyal kimliğine dair de fikir veren başat unsurdur. Nitekim 17 Mart 1872 tarihinden beri Nakşibendi/Hâlidiye şeyhi Hacı Feyzullah Efendi'ye müntesip Mehmet Emin Paşa, oğlu İbnülemin'i de henüz üç yaşında bir çocuk olduğu hâlde Feyzullah Efendi'ye takdim etmiş; şeyhten tarikata davetini ve teveccühünü temenni etmiştir (H. Vassaf, 2012, s. 81). İbnülemin de hayatının sonuna kadar Hâlidiye tarikatına mensubiyetini sürdürmüş, bununla beraber tasavvulla bağımlı gerek yaşama üslubunda gerek şiirlerinde belirgin bir biçimde göstermiştir. Konağında uzun yıllar düzenlediği sohbet toplantıları, akşam namazı ve Kur'an-ı Kerim tilavetiyle başlayan bu toplantıların içeriği, şiirlerinin arasında ayrı bir öneme sahip naatları söz konusu bağlılığın somut nişaneleridir.

Bir tarikatın mensubu olması yönüyle kolektif benliğine ilişkin fikir edindiğimiz İbnülemin, bir başka kolektif kendilik tasvirini çalışma hayatına dair anıları ifade ettikten sonra dile getirir. Gerçi burada İbnülemin, her ne kadar hakkındaki dedikodulara ve iftiralara cevap vermek arzusu taşısa da onun hem üyesi olduğu aileye hem içinde bulunduğu sosyal organizasyona hem de bürokratik yapıya yönelik kanaatleri göze çarpar. Bu satırlarda İbnülemin, kendisini namuslu bir ailenin üyesi, dürüst bir memur, haysiyet ve itibar sahibi bir bürokrat olarak tasvir eder:

Herkesçe malumdur ki ben, babam ve kardeşlerim, hiçbir zaman merd-i mukbile, bir cemiyete, bir fırkaya intisâb etmedik. Her devirde hürriyet-i vicdaniye ve istikamet-i fikriyemizi muhafaza ederek resmî vazifemizi kemal-i iffet ve namus ile ifâ ve her ferde karşı samimi muamele ettik. Bu suretle her hükümetin, her cemiyetin, her sınıf halkın emniyet ve itimadını ve hasbî hürmetini kazandık. Allah'a hamd ederim (2013, s. 2638).

Görülüyor ki İbnülemin'in hem bireysel hem de kolektif kendilik tasvirleri, kendisini ve aile üyelerini olumlayan/yücelten bir niteliğe sahiptir. Bu durum otobiyografi yazarının benliğini ve geçmişini 'yeniden' inşa ederken "pozitif benlik algısını sağlama veya koruma motivasyonu" hareket ettiğini düşündürmektedir (Aytürk, 2018, s. 151). Babasının dünyasını ve bu dünyanın kültürel birikimini bütün bileşenleriyle kucaklayan bir çocuk olarak İbnülemin, babasının kendisine sunduğu imkânlardan faydalanarak güçlü bir siyasi, sosyal ve entelektüel çevrenin içinde yetişmiştir. Söz gelimi her ne kadar dönemin örgün bir yükseköğretim kurumundan mezun olmasa da hayata gözlerini açtığı konakta özel dersler almak suretiyle tahsiline devam etmiştir. Ayrıca çocukluk yıllarından itibaren devrin önde gelen simalarıyla bir arada bulunma fırsatı elde etmiş ve genç denebilecek yaşta intisap ettiği memuriyet hayatını otuz yılı aşkın bir süre memur/bürokrat olarak sürdürmüştür. Bu köklü sosyal, siyasi ve kültürel arka plan İbnülemin'in yetişmesinde kuşkusuz büyük bir rol oynamıştır. En büyük zevkinin okumak ve yazmak olduğunu ifade eden İbnülemin'in kaleminden okuyoruz:

Henüz çocuk iken de marifet sahipleriyle beraber bulunmaktan, onların –layıkıyla anlayamadığım- sözlerini dinlemekten zevk-yâb olurum. Babam, ilmen ve mevkien

büyük âdemleri ziyarete gittikçe ekseren beni de götürürdü. Büyükler içinde saatlerce oturmak, beni sıkımadı. Zaten –emsalim olan- çocuklarla oynamaktan pek hoşlanmazdım (2013, s. 2627).

Bireyin kendi arzuları, tercihleri ve kararları doğrultusunda tecrübe ettiği yaşam öyküsünün yanı sıra bir de mensup olunan toplum tarafından “idealize edilen bir yaşam öyküsü” vardır ve bu idealize edilen hayata “yaşam senaryosu” adı verilir (Berntsen ve Bohn, 2015, s. 83). Denebilir ki yaşam senaryoları, içinde bulunulan sosyal organizasyon tarafından kabul gören davranışları ele alır, bu yüzden de sünnet olmak, mezun olmak, askere gitmek, evlenmek, çocuk doğurmak vb. gibi ‘zamanında’ gerçekleşen yaşam senaryoları toplum tarafından takdir görür, kutlanır. Buna mukabil yaşam senaryosuna ‘aykırı’ görülen, ‘zamansız’ gerçekleşen veya gerçekleşmesi bir hayli geciken olaylar, “çoğunlukla stres yaratan, kişinin toplum tarafından damgalanmasına yol açan olaylar olarak görülür” (Berntsen ve Bohn, 2015, s. 83).

Toplumun idealize ettiği yaşam senaryosunun bir bölümü olan evlilik hadisesi İbnülemin’in otobiyografisinde, teşebbüs edilmesine rağmen sonuçlanmayan bir olay olarak serzenişle anılır. Onun serzeniş dolu satırlarını Said Paşa’dan bahsettiği dipnotta okuruz (İnal, 2013, s. 2628). Çalışma hayatına dair beklediği tayin ve terfilerin yapılmayışından bahsederken sözü Said Paşa’ya getiren İbnülemin, Paşa’nın sözlerinde durmadığını bildirir ve bir dipnot atayarak Paşa’nın, kendisini kızıyla evlendirerek damat etmek istediğini ancak bu sözünde de durmadığını ifade eder. Evlilik meselesini İbnülemin, otobiyografisinin ana metin kısmında dile getirmemiş, detaylarıyla kaydetmemiştir. Yalnızca bir dipnotta Said Paşa’nın teşebbüsünden bahsetmekle yetinmiştir. Okurun, otobiyografide anlatılan kişi ile imza sahibinin aynı kişi olduğunu bilmesi, yazarı sınırlandıran ve kısıtlayan bir durumdur. Hiç şüphe yok ki bu durum otobiyografi yazarının içinden geçenleri tam anlamıyla dile getirmesine mani olur. Bir başka deyişle yazar, bir edebî kişilik olarak kendisini tanıyan okurun karşısına tüm gerçekliğiyle çıkamaz, bazı şeyleri bilinçli olarak gizlemeyi tercih eder. Ancak ifade etmek gerekir ki anlatma esasına dayalı diğer kurmaca metinlerde yazar kendi kimliğini saklama imkânı bulur. Her ne kadar metin otobiyografik öğeler içerse de yazar ile kahramanın aynı kişi olamayacağı düşüncesi yazara ‘özgürlük’ tanır.¹

İbnülemin’in otobiyografisinde yalnızca sonuçlanmayan bir teşebbüs olarak kaydedilen evlilik hadisesi, onun *Rahşan* adlı romanında tema olarak karşımıza çıkar. Zira “devrin gözyaşı edebiyatına yeni ve çok kuvvetli bir örnek olan” bu roman, zenginliğe çok önem veren bir anne ve babanın kızları Rahşan’ı, aşık olduğu Mukbil ile değil, varlıklı biriyle evlendirmek istemelerini konu edinir. İbnülemin’in hayatından otobiyografik izler taşıyan bu romanda,

1 Otobiyografide gizlenen birtakım olayların diğer kurmaca metinlere yansıtıldığına dair bir başka örnek de Halide Edip Adıvar’dır: “Halide Edip de otobiyografisinde üzerinde pek durmadığı dış görünümündeki değişikliklerin izlerini romanlarında yansıtır. Örneğin 1912’de yayımlanan *Handan* adlı romanında kadın-erkek ilişkilerini derinlemesine gözler önüne serer. Romanın ‘çelimsiz ve zayıf’, ‘güzel’ sayılmayacak kahramanı Handan akıllı, kültürlü hassas bir kadındır; tutkuyla bağlı olduğu kocasıyla mutlu olamaz, defalarca aldatılır. Daha sonra yazdığı *Yeni Turan* adlı roman ise aşk tutkusundan kurtulup millî bir davaya bağlanışın hikâyesidir” (Aksoy, 2018, s. 91).

onun “Sadrazam Said Paşa’nın kızı ile evlenme ümitlerinin derin bir hayal kırıklığı ile sona erişinden gelen iç sızısı” kendini hissettirmektedir (Akün, 2000, s. 253).

Otobiyografilerde olayların dizilimi genellikle kronolojik ve tematik nitelik taşır. Bunun yanı sıra otobiyografilerde bireyin hayatında birer kırılma anları olarak ifade edebileceğimiz kritik zamanlar ve hadiseler de vardır. Kişinin otobiyografik belleğinde yer eden, sıklıkla hatırlanan ve unutulması çok zor olan bu kırılma anlarını, hayatın “nirengi noktaları” (akt. Williams ve Conway, 2015, s. 64) olarak görmek mümkündür. Ayrıca Norman Brown, insanların otobiyografilerini savaş yılları, doğal afetler, ebeveyn kayıpları vb. gibi kırılma anlarını esas almak suretiyle dönemlere ayırarak kodladıklarını ifade eder (akt. Gülgöz, 2018, s. 18).

Kendime Dair başlıklı metinden hareketle İbnülemin’in hayatının kırılma anlarını oluşturan başlıca hadiseleri şu şekilde sıralayabiliriz: kardeşi Ahmet Tevfik’in vefatı, konağında çıkan yangın, konağının Fransız ve İngiliz askerleri tarafından işgali. Güçlü aile bağlarına sahip İbnülemin’i sarsan hadiselerin başında “yâr-i cânım” dediği kardeşi Ahmet Tevfik’in kaybı gelir. 20 Mayıs 1923 tarihinde vefat eden Ahmet Tevfik’in ardından İbnülemin, kendisini engin denizlerde dümensiz kalan bir gemi olarak tavsif eder; neşesini kaybedip inzivaya çekildiğini dile getirir (2013, s. 2644). Bu iki kardeşin birbirlerine ne kadar düşkün olduklarını, âdeta birbirlerinin ‘gölgesi’ gibi daima bir arada olduklarını onları tanıyanların hatıralarında okuruz.²

İbnülemin’in hayatının bir diğer kırılma anı konakta çıkan yangın ve o yangının kayıplarını gölgede bırakacak kadar vahim işgal hadisesidir. Birinci Cihan Harbi’ndeki mağlubiyetin ardından bir cuma sabahı Fransız askerleri konağa gelir, konağın karargâh olarak kullanılacağını bildirir ve derhal tahliye edilmesini emrederler. Beyazıt/Mercan Ağa Mahallesi’nde bulunan ve İbnülemin’in 1871’de dünyaya geldiği bu konak³ dönemin kültür, sanat ve edebiyat mahfili olması bakımından önemlidir. Zira İbnülemin, babasından kendisine intikal eden bu konakta, yine babasından tevarüs ettiği alışkanlıkla uzun yıllar sohbet toplantıları düzenlemiş, dönemin önde gelen edebiyat ve kültür adamlarını ağırlamış, böylece merkezinde bizzat kendisinin

2 Bu konuda en muteber kaynak hiç şüphe yok ki Hüseyin Vassaf’ın henüz İbnülemin hayatayken kaleme aldığı monografisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Vassaf. (2012). *Bir Eski Zaman Efendisi İbnülemin Mahmut Kemal İnal*. (haz. Fatih M. Şeker, İsmail Kara) İstanbul: Dergâh Yayınları.

3 Süleyman Nazif’in ‘Dârü’l-Kemâl’ adını verdiği konağın tasvirini Turgut Kut’un kaleminden okuyoruz: “Sokağın sol başında 13 numaralı iki katlı konağın araba kapısı devamlı kapalı durur, bahçeye açılan diğer bir kapıdan girilirdi. Birkaç merdiven çıktıktan sonra renkli camlı bir camekândan geçilip konağa girilirdi. Daima loş olan birinci katta neler olduğu pek anlaşılmazdı. Tahta tirabzanlı geniş merdivenlerle üst kata çıkılırdı. Her iki tarafında odalar bulunan geniş salonda tavana kadar levhalar, resimler asılıydı. Süslü dolaplarda yığınla kitap bulunurdu. Sol tarafta bahçeye bakan dar ve uzun oda çalışma odasıydı. Oda panayır yerine benzerdi. Gececek yer bulunmazdı. Her yer kâğıt torbaları, dergiler, gazete kupürleriyle doluydu. Sehpa üzerinde eski takvim yapraklarıyla yüklüydü. Kenarlı bir sedir, karşısında ufacık masası ve arkasında üst üste konmuş şilteleri, duvarda levhalar bulunurdu. Yakın dostlarının kısa ziyaretlerini bu odada entarisi ve üzerinde mevsimine göre ya Şam hırkası ya da kürküyle karşılardı. [...] Çalışma odasının yanındaki büyük odaya misafirlerini kabul ederdi. Müzemsî bir yerdî. Kenarda mavi çini bir soba vardı. Arkasında pek haz etmediklerini otururdu. Havı kaçmış kırmızı kadife kaplı eski iri Empire koltuklar gelenlerle âdeta özdeşleşirdi. Odanın çeşitli yerlerinde serpiştirilmiş sehpalarda, duvarlarda asılı Edirne işi kavukluklar, çeşimbülbüller, gülabdanlar, kâseler, kalemtraşlar, divitler, hokkalar, daha neler neler bulunurdu” (Kut, 2000, s. 76-77).

bulduğu bir edebî muhit inşa etmiştir. Konaktaki şahsi kütüphanesinde son derece kıymetli eserler, hat levhaları ve daha pek çok değerli eşya yer almaktadır. Ancak tüm bu eserler ve eşyalar Fransız ve İngiliz askerlerinin konağı işgal ettiği süre zarfında zarar görmüş, zayi olmuştur.

Bir memurun yahut bürokratin herhangi bir göreve atanmasının yahut görevinden azledilmesinin onun hayatının mühim bir kırılma noktası olup olmayacağı tartışmaya açıktır. Zira bu gibi durumlar devletle münasebeti uzun yıllar sürmüş bir kimsenin başına gelebilecek olağan hadiselerdir. Ancak ifade edilmelidir ki bir kültür tarihçisi ve biyografi yazarı olarak İbnülemin'i 'doğuran' şey, kuşkusuz Yıldız Sarayı evrakını tasnif edecek komisyonda görevlendirilmesidir. Her ne kadar Divan Dairesi Müdürü Nâsır Bey, Sadaret Evrak Mümeyyizi Erzurumlu Ziya Bey ve İbnülemin'den oluşan üç kişilik komisyon tasnif işine başlasa da kısa bir süre sonra Nâsır Bey emekli olmuş, Ziya Bey ise başka bir göreve memur edilmiştir. Nihayetinde sekiz yüz sandık dolusu evrakı İbnülemin, tek başına tetkik ve tasnif etmek durumunda kalmıştır. İbnülemin'in yazı ve edebiyat hayatında önemli bir yeri olan bu tetkik ve tasnif işi, onun pek çok bilgi ve belgeye ulaşmasını sağlamış, söz konusu bu bilgi ve belgeler daha sonraki yıllarda kaleme alacağı biyografik eserlerine birincil kaynak olmuştur. İbnülemin, bu tasnif işinin kendi açısından faydasını şu sözlerle dile getirir:

Sultan Abdülhamid merhumun cülusundan haline kadar haricî ve dahilî vekayii ihtiva eden Yıldız evrakının kısm-ı azamını görerek tarihen ve siyaseten pek çok istifade ettim (2013, s. 2637).

Bireysel açıdan İbnülemin'in otobiyografisini incelerken onun kendini tasvir etme biçimlerine, kendisi hakkındaki kanaatlerine, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortamdaki konumuna ve hayatının kırılma noktalarına dikkat çektik. Söz konusu otobiyografinin bireysel açıdan bir diğer yönü ise yazarının duygu durumlarına dair içerikleri barındırmasıdır. *Kendime Dair* başlıklı otobiyografiye dayalı olarak öne çıkan ve yer yer yazarın vurgulama ihtiyacı hissettiği bu duygu durumlarını şu şekilde sıralayabiliriz: sitem etme, kabullenme/hakka razı olma, haklı çıkma, benmerkezcilik/kendini yüceltme. İbnülemin'in sadece otobiyografisi değil, biyografik eserleri de bu gibi duygu durumları açısından oldukça zengin metinlerdir. Zira o, kaleme aldığı biyografik eserlerde sözü bir şekilde kendisine getirerek pek çok olay ve şahsiyet hakkındaki kanaatlerini dile getirmiştir. O kadar ki *Son Asır Türk Şairleri* adlı eseri için yazdığı mukaddimede de sitemkâr üslupla kaleme alınmış satırlara fazlasıyla tesadüf edilir. Bu satırlarda İbnülemin, biyografi yazmanın ne denli zor ve meşakkatli bir iş olduğundan, henüz hayatta olan şairlerin kayıtsızlığından, vefat eden şairlerin ise vârislerinin ilgisizliğinden uzun uzun söz eder (1999, s. 1-22). Otobiyografisindeki sitem dolu sözlerin muhatapları ise kadir bilmeyen, vefasız ve kendilerine yapılan iyilikleri unutan kimselerdir. Bu sitemli sözleri İbnülemin, tıpkı evlilik meselesinde olduğu gibi, otobiyografinin ana metin kısmında değil dipnotlarda kaydetmeyi uygun görmüştür. Onun bu tavrı okuyucuya, yaşanan birtakım olumsuzlukları ve kırgınlıkları otobiyografisine dâhil etmek istemediğini ancak söylemeden de içinin rahat etmeyeceğini düşündürmektedir.

Kendime Dair başlıklı otobiyografide göze çarpan sitem cümleleri ağırlıklı olarak İbnülemin'in çalışma hayatına yöneliktir. O, uzun süren meslek hayatı boyunca türlü zorluklarla mücadele ettiğini ve zaman zaman haksızlığa uğradığını dile getirir. Ancak yine de o, kendisine şu veya bu şekilde zarar veren çalışma arkadaşlarına sitem ederken kabahatin biraz da kendisinde olduğunu söyleyerek bir öz değerlendirme de yapar:

Kabahatin birazı bana ve pek çoğu –kadir-nâ-şinas, ikbal-perest, hulus-kâr, zebun-küş, düşmen-i liyakat, mütekebbir- âmirlere ve –hasud, nâdân, gammad, nemmâm ve mufsid- bazı arkadaşlara râci olarak pek çok çile çektim (2013, s. 2629).

Görülüyor ki İbnülemin, otuz yılı aşkın sürdürdüğü memuriyet hayatında başından geçenleri 'çile' olarak tanımlıyor ve kendisine bu çileyi yaşatan çalışma arkadaşlarını birtakım sıfatlarla niteliyor. Buna göre onun amirleri, kadir bilmeyen, yüksek mevkiler peşinde koşan, dalkavuk, zayıfları ezen, liyakate önem vermeyen, kibirli; diğer çalışma arkadaşları ise kıskanç, cahil/bilgisiz, söz taşıyan, arabozucu ve fesat çıkaran kimselerdir.

İbnülemin'in sitem ettiği kişilerden bir diğeri dönemin Maarif Müsteşarı Reşat Halis Bey'dir. Fransız ve İngiliz askerleri konağını işgal edip tahliyesi için yirmi dört saat mühlet verdiklerinde İbnülemin ve ailesi, evdeki kitapları, mecmuaları ve diğer kıymetli eşyaları koyabilecekleri bir yer arama telaşına düşerler. Babası Mühürdar Mehmet Emin Paşa'nın pek çok iyiliğini gören komşularından evlerinin bir odasını yahut bodrumunu kira karşılığında kullanmak için ricacı olurlar, ancak evin hanımı kabul etmez. Sonrasında ise İsmail Saib Efendi, kitapların ve eşyaların Beyazıt'taki Umumi Kütüphanenin yanındaki boş daireye konması için Müsteşar Reşat Halis Bey'den müsaade ister, ancak o, sadece kitapların konmasına izin verir. İbnülemin onun bu tavrını tenkit ederken bir mısra ile de sitemini dile getirir: "Bahşeyledik atâsını vech-i abusuna"⁴ (2013, s. 2639).

İbnülemin'in sitemkâr ifadelerinin bir başka muhatabı da Diyarbakırlı Ali Emirî Efendi'dir. Hayatlarının bir döneminde aralarında yakınlık olan bu iki edebî kişilik, sonrasında anlaşmazlıklar yaşamış ve birbirilerini tenkit etmişlerdir. Bu anlaşmazlığın temeli ise Ali Emirî Efendi'nin, İbnülemin'in geniş bir mukaddimeyle neşre hazırladığı *Şeyhülislam Yahya Divanı*'nı hedef alan tenkitleridir. Ayrıca Ali Emirî Efendi, Maarif Vekâleti bütçesinin hatalarla dolu kitaplar basarak yanlış işlerde kullanıldığını da iddia etmiştir. Sonrasında ise hiçbir şey yaşanmamış gibi İbnülemin'in evine gelmiş ve bulunduğu her ortamda onun ve eserlerinin hakkında övgü dolu sözler söylemiştir. İbnülemin tüm bunları bir dipnotta anlattıktan sonra sitemini bir cümleyle dile getirir: "Ne diyeyim?" (2013, s. 2651).

İbnülemin'in otobiyografisinde dikkat çeken duygu durumlarından biri de kabullenme/hakka razı olmadır. O, her ne kadar vefasızlıklara maruz kalıp türlü zorluklar yaşasa da zaman zaman başına gelenleri vakur bir tavırla kabullenir, hakkına razı olur. Söz gelimi 4 Ağustos 1908 tarihinde Sadâret Mektubî Kalemine müdür olarak tayin edildiğini anlatırken yine bir

4 [Reşat Halis Bey'in] Bağışını, onun somurtkan çehresine bahsettik/bağışladık.

dipnot marifetiyle Midilli Defter-i Hakanî Baş Kâtibi Necip Asım Bey'in, altı yıl evvel, yani 1902 yılında kendisini aynı göreve atamak istediğinden bahseder. Tayin meselesinde yaşanan bu gecikmeyi, kaderde var olan her şeyin zamanı geldiğinde mutlaka gerçekleşeceği inancıyla kabullenir: "Mukadder olan her şey zamanı gelince zuhur ediyor. [...] Mukadder tağyir olunamaz" (2013, s. 2631).

İbnülemin'in benmerkezci/kendini yücelten tavrı gerek hususi hayatında gerekse yazı/edebiyat hayatında öne çıkan bir özelliktir.⁵ Onun eserlerinde benmerkezci ve kendini yücelten tavrı ağırlıklı olarak çevresinde bulunanların kendisine gösterdiği 'hürmet' ile belirginlik kazanır. Söz gelimi biyografisini kaleme aldığı kişilerle arasındaki münasebeti dile getirirken onların kendisine gösterdiği hürmetten ve bu hürmetin derecesinden de bahseder. Otobiyografisinde ise özelde babasına, genelde ise ailesine 'layık' bir evlat oluşundan, meslek hayatında çoğu işi başarıyla tamamladığından, eserlerini büyük bir titizlikle kaleme aldığından ve kaleme aldığı bu eserlerle eslâfa hürmet, ahlâfa ise hizmet ettiğinden söz eder. İbnülemin'in bu tavrını metne dayalı olarak somutlaştırmak için davet edildiği bir kongreden bahsettiği satırlara bakmak gerekir.

İbnülemin, 1934 yılında Londra'da düzenlenen ve İngiltere Kralı'nın himaye ettiği *International des Sciences Antropologiques* kongresine aslî üye olarak seçildiğini, daveti kabul ettiğini, kongrenin düzenleme kurulu başkanıyla haberleşerek vereceği konferansların başlıklarını belirlediklerini, ancak yol ve konaklama masraflarını karşılayamadığı için kongreye katılmadığını dile getirir. Tüm bunları anlatırken yine bir dipnot marifetiyle benmerkezci tavrını okuyucusuna hissettirir:

Bu davet bile nice hasid ve fasidin canını sıktı. Hele biri, âlim nâmını gasp eden, diğeri gasba yeltenen iki bilinen bilgiç kendileri de davet olundukları hâlde cevap bile vermediklerini, çünkü bu kongrenin bir ehemmiyeti olmadığını ve benim ehemmiyet verip de gitmeye teşebbüs etmememi hâlisâne(!) ihtar buyurdular. Kongrenin içtimaidan sonra basılıp bir nüshası bana gönderilen kitap da benim isimim mukayyed olduğu hâlde o iki bilgicin adı yoktur. Davet olunduklarının aslı faslı yoktu ki isimleri olsun. Haset, öyle melun bir haslettir ki sahibini her türlü şeref ve meziyetten dûr ve yaşadığı müddetçe rencûr eder (2013, s. 2653).

Sosyokültürel ve İdeolojik Açıdan İbnülemin'in *Kendime Dair* Başlıklı Otobiyografisi

Otobiyografik karakterli metin, doğası gereği bireye yönelik bilgiler ve açıklamalar ihtiva ettiği gibi yazarın yaşadığı döneme ve mensup olduğu sosyal çevreye yönelik de birtakım bilgiler ve açıklamalar barındırır. Zira otobiyografi metinleri sadece öznel olanla değil, aynı zamanda toplumsal olanla da ilgilidir. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Kendime Dair* başlıklı otobiyografisi de hem İbnülemin'in öznel dünyasına hem yaşadığı döneme hem de içinde

5 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Biçer, İ. A. (2020). Beyefendi ve Şair: İbnülemin Mahmut Kemal İnal'da Benmerkezçiliğin İzleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 85-98.

bulunduğu sosyal organizasyona dair bilgiler ihtiva eder.⁶ *Kendime Dair* başlıklı otobiyografi toplumsal, kültürel ve ideolojik veçheleri bakımından ele alındığında ağırlıklı olarak dönemin siyasi özellikleriyle bürokratik yapısı öne çıkar.

Kültürel açıdan *Kendime Dair*, İbnülemin'in sanat ve edebiyata düşkünlüğünü, musikiye duyduğu ilgiyi ve sohbet toplantılarına gösterdiği özeni gözler önüne serer. Yukarıda da ifade edildiği gibi İbnülemin, her ne kadar ağırlıklı olarak biyografiyle meşgul olsa da edebiyatın hemen her türünde eser vermiş bir edebî kişiliktir. Sanata verdiği değeri bir müzeye benzetilen konağındaki kıymetli eşyalardan anlıyoruz. Ayrıca onun konağında düzenlediği sohbet toplantılarında musikiye ayrı bir önem gösterdiğini, söz konusu toplantılara katılanların hatıralarında okuyoruz. Ancak ifade etmek gerekir ki İbnülemin otobiyografisinde sanat ve edebiyat hayatından ziyade yoğun olarak çalışma hayatından bahsetmiş, buna bağlı olarak da döneme dair birtakım bilgiler paylaşmıştır.

Kültürel ve ideolojik açıdan *Kendime Dair*'de ilk dikkat çeken, İbnülemin'in henüz on dokuz yaşındayken “tıflâne bir cüretle” (İnal, 2013, s. 2660) Namık Kemal'in *Cezmi* adlı eserine öykünerek kaleme aldığı *Sabih* adlı tarihî romanının toplatılma hadisesidir. 1899 yılında “Tarihe Müstenid Bir Hikâye” alt başlığıyla yayımlanan *Sabih*'in bir hikâye değil, “ihtilalname” olduğu iddia edilmiş ve bir jurnal üzerine nüshaları toplatılmıştır (İnal, 2013, s. 2629). Bu olay neticesinde İbnülemin, “hıfz-ı ilahi” sayesinde cezaya uğratılmadığını, ancak hükümet üyelerinin kendisine “yan bakmaya” başladığını, terfilerinin engellendiğini, babasının ise azledildiğini ifade eder. *Sabih* adlı romanının toplatılmasıyla beraber yaşadıklarını dile getirirken İbnülemin, II. Abdülhamid'in padişah olduğu döneme denk gelen dağdağalı zamanları “devr-i fetret” olarak tavsif eder ve ‘liyakat’ kavramına vurgu yaparak dönemin bürokratik yapısına dair fikir verir (İnal, 2013, s. 2629).

İbnülemin'in otobiyografisinde, yine dönemin siyasi ve bürokratik yapısıyla ilgili olarak dikkat çeken bir başka husus da ‘İttihatçılık’ meselesidir. İbnülemin, *Kendime Dair*'de çalışma hayatının türlü zorluklarla geçtiğini, pek çok sorunla mücadele ettiğini anlatırken sözü, kimi sadrazamların ve müsteşarların kendisine gösterdiği teveccühü kıskanan ve kendisini İttihat ve Terakki üyelerinin “akıl hocası” olmakla itham eden mesai arkadaşlarına getirir:

Benim sadrazamlar ve müsteşarlar tarafından gördüğüm iltifat ve riâyeti çekemeyen hâsid, fâsid ve câhillere, Damad Ferid Paşa'nın sadarete tayinini müteakiben –birbiri aleyhine ilkaat ve ifsâdâte germi verdikleri sırada- benim de İttihad ve Terakki sadrazamlarının ve müsteşarlarının ‘akıl hocası’ olduğumu ve işimin başında oturmayıp daima onların nezdinde bulunduğumu söylemişler (İnal, 2013, s. 2638).

6 Biyografik özne olarak İbnülemin'in başından geçenleri bireysel, toplumsal, kültürel ve ideolojik bakımdan ele alırken onun içine doğduğu dünyayı öne çıkan yönleriyle tanımak gerekir. 1871 yılında İstanbul'da dünyaya gelen İbnülemin, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını, devletin kaderini belirleyen büyük ve bir o kadar mühim savaşları, Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerini tecrübe etmiş bir şahsiyettir. Geçmiş ve geçmişe ait her şeyi bütünüyle kucaklayan minnettar bir vâris tavrıyla İbnülemin, dün ile bugün arasında bir bağ/köprü kurmaya gayret göstermiştir. Bu yönüyle o, düne ait pek çok eserin ve şahsiyetin unutulmasının önüne geçmek amacıyla biyografiye ayrı bir önem vermiş, bu alanda eserler kaleme almıştır.

İbnülemin'in bu iddiaya karşı çıkması, onun 'İttihatçı' olup olmadığı meselesine ihtiyatla yaklaşmamızı gerektiriyor. Zira gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti gerek İbnülemin hakkında yapılan çalışmalar onun cemiyete üyeliğine yahut arka plandan desteğine yönelik bir hüküm içermez. Ancak Gökhan Çetinsaya, *Toplumsal Tarih* dergisinde yayımlanan yazısında, *Son Sadrazamlar* adlı eserinde II. Abdülhamid'e yönelik tenkitlerinden yola çıkarak İbnülemin'i bir 'Jön Türk' olarak tavsif eder. Gerçekten de bu dönemin 'birliği' ve 'ilerlemeyi' şiar edinen siyaset, fikir ve edebiyat adamlarının müşterek özelliği II. Abdülhamid –bilhassa istibdat- karşıtlığıydı. O kadar ki Abdülhamid'i ve uygulamalarını tenkit eden hemen herkes 'Jön Türk' yahut 'İttihatçı' olarak tavsif edildi. *Son Sadrazamlar* adlı eserinin "Sultan Abdülhamid'e Dair" başlıklı bölümünde padişahın "ahval-i şahsiyesine dair birkaç söz söylemek" (İnal, 1982, s. 1264) isteyen İbnülemin, onun olumlu ve olumsuz özelliklerini ayrı ayrı anlatmış; olumsuz özelliklerine dikkat çekici bir biçimde geniş yer vermiştir. Çetinsaya, yazarın bu muhalif tavrını 'Abdülhamid düşmanlığı' olarak yorumlamaz, yazarın tenkitlerindeki itidale dikkat çeker; İbnülemin'in padişahın halifelliğini sorgulamadığını, Kızıl Sultan iftirasını reddettiğini ve 31 Mart olayında padişahı savunduğunu vurgular. Bu yönüyle İbnülemin'in Jön Türk hareketinin mensuplarından ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyelerinden ayrıldığına dikkat çeker (2016, s. 90).

İbnülemin'in yarım asra yakın bir süre devam eden çalışma hayatına yönelik detaylı ve kapsamlı bilgiler içeren *Kendime Dair*, dönemin bürokratik yapısına dair fikir verir. 17 Kasım 1889'da -genç denebilecek bir yaşta- memuriyete başlayan İbnülemin'in devletle münasebeti 1 Ağustos 1935'te yaş haddinden emekli olana kadar bir bürokrat olarak sürmüştür. Otobiyografisini kaleme alırken uzun çalışma hayatını hatırlayan İbnülemin'in ısrarla vurguladığı husus türlü meşakkatlerin yanı sıra ehliyet ve liyakat meselesidir:

Babiali'deki amirlerin pek çoğu –seleflerinden tevarüs ettikleri bir tabiat neticesi olarak- maiyetlerindeki her şahsın, kendilerine perestiş derecesinde hürmet ve her emirlerine itaat, her arzularına mümâşât ile her sözlerini keramet, her hatalarını sevap addetmelerini hiçbir şeylerine itiraz etmemelerini, kendilerinden daha liyakatli olmamalarını, kendilerinin ehliyet-i mücesseme ve maiyetlerindeki eşhas-ı âdiye farz olunmalarını isterlerdi. Benim gibi esaret ve zillet, riya ve tabasbus içinde yaşamaya fitratı müsait olmayanları ve

Men ki râzî şodem benân-ı cu
Gir hakan bekevn-i Keyhüsrev⁷

diyenleri bittabi istemezlerdi. Hele sadrazamların –hizmet mukabilinde- gösterdikleri teveccüh ve iltifat asla hoşlarına gitmezdi (İnal, 2013, s. 2630).

İbnülemin'in bu satırlarını dönemin yönetim biçimine ve bürokratik işleyişine dair bir hakikat olarak değil, onun şahsi tecrübeleri olarak okumak gerekir. Zira yazarın sitem yollu dile getirdiği bu düşünceler subjektif olmaları hasebiyle çapraz okumaya tabi tutulmalı, dönemin diğer biyografi ve hatıra türündeki metinleriyle mukayese edilmelidir.

7 Günümüz Türkçesiyle: "Ben arpa ekmeğine razı olduğum için / Farz et ki Keyhüsrev'in dünyasına hakan oldum."

SONUÇ

Eserleri ve edebî şahsiyetiyle edebiyat kamusunun ilgi odağında yer alan İbnülemin, hayatı ve eserleri hakkında derli toplu bilgileri içeren *Kendime Dair* başlıklı bir otobiyografi kaleme almış; bu metne *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde yer vermiştir. Yüzyıllar boyunca klasikleşen tezkire geleneğinin temayülüne uygun bir biçimde kaleme alınan oto/biyografide yazar doğumu, ailesi, öğrenimi ile yoğun olarak çalışma hayatından kesitleri ‘ben’ dilini kullanarak aktarır. Otobiyografisinin son satırlarında kendisinden ‘abd-i hakîr’ olarak söz eden yazar, Allah’tan ‘hüsn-i hâtime’ diler; yine geleneğe uygun olarak şiirlerinden bazılarını örnek olarak metnine kaydeder. *Son Asır Türk Şairleri*’nin 1930-1942 yılları arasında fasiküller hâlinde yayımlandığı göz önüne alındığında İbnülemin’in bu otobiyografiyi yetmişli yaşlarının başında kaleme aldığını söyleyebiliriz. Yaklaşık elli sayfadan müteşekkil olan otobiyografi, yazarın takvime dayalı tarihlendirme konusundaki hassasiyetini gözler önüne serer. Bu yönüyle metin, yazarın hayatını yer ve zaman unsurları bakımından bir bütün olarak dikkatlere sunar.

Kendime Dair’de yazar, doğumu ve aile büyüklerinin takdiminin ardından hem bireysel hem de kolektif kendilik tasvirlerine yer verir. Bu tasvirler, yazarın kendisi ve ailesi hakkındaki kanaatlerini ve tanımlamalarını ihtiva eder. Burada dikkat çeken husus, yazarın kendisini ve aile üyelerini takdim ederken pozitif benlik algısını sağlama ve koruma motivasyonudur. Bu açıdan bakıldığında otobiyografi, yazarın hayatı boyunca yanlış anlaşıldığı, haksızlığa uğradığı veya suçlandığı birtakım meselelere karşı cevap verdiği bir savunma metni olarak da okunabilir. Buna göre İbnülemin, kendisini namuslu bir ailenin üyesi, dürüst bir memur, haysiyet ve itibar sahibi bir bürokrat olarak tavsif eder. İbnülemin’in hayatı, onun ruhsal yönünü ve duygu durumlarını etkileyen bazı önemli olaylar bakımından da dikkat çekicidir. Onun otobiyografisinde hayatının kırılma noktaları kardeşi Ahmet Tevfik’in vefatı, konağında çıkan yangın, konağının Fransız ve İngiliz askerleri tarafından işgali, Yıldız Sarayı evraklarının tasnifi; duygu durumları ise sitem etme, kabullenme/hakka razı olma, haklı çıkma, benmerkezcilik/kendini yüceltme olarak tezahür eder. *Kendime Dair*’in sosyokültürel ve ideolojik bakımdan öne çıkan yönleri ise matbuat üzerindeki sansür, bürokrasi eleştirisi ve ‘İttihatçılık’ meselesidir. *Sabih* adlı romanının toplatılması, çalışma hayatı boyunca yaşadığı zorluklar, tayin ve terfilerinin geciktirilmesi, kendisinden hoşlanmayan kimseler tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti bürokratlarının ‘akıl hocası’ olduğunun iddia edilmesi İbnülemin’in üzerinde etraflıca durduğu hadiselerdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Aksoy, N. (2018). *Kurgulanmış benlikler* (3. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2000). İbnülemin Mahmut Kemal İnal. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21, 249–262.
- Augustinus. (1999). *İtiraflar*. (D. Pamir, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aytürk, E. (2018). Otobiyografik bellekte imgelem perspektifi. S. Gülgöz, B. Ece, S. Öner (DrI.), *Hayatı hatırlamak otobiyografik belleğe bilimsel yaklaşımlar* içinde (s. 147-164). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berntsen, D. ve Bohn, A. (2015). Kültürel yaşam senaryoları ve bireysel yaşam öyküleri. Boyer, P. ve Wertsch J. V. (Ed.), (Y. Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve kültürde bellek* içinde (s. 79-105). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Biçer, İ. A. (2020). Beyefendi ve şair: İbnülemin Mahmut Kemal İnal'da benmerkezciliğin izleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 85–98.
- Çetinsaya, G. (2016). Bir Jön Türk olarak İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Son Sadrazamlar. *Toplumsal Tarih*, 268, 84-91.
- Durna, N. ve Durna T. (2018). Aydın otobiyografilerinde modern benlik inşası: Belleğin izinde mücadele ve hesap. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 5(2), 85–120.
- Gülgöz, S. (2018). Otobiyografik bellek: Tanımı ve temel kavramlar. S. Gülgöz, B. Ece, S. Öner (DrI.), *Hayatı hatırlamak otobiyografik belleğe bilimsel yaklaşımlar* içinde (s. 13-26). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Hüseyin V. (2012). *Bir eski zaman efendisi İbnülemin Mahmut Kemal İnal*. (Fatih M. Şeker, İsmail Kara, Haz.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1982). *Osmanlı devrinde son sadrazamlar 3*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1999). *Son asır Türk şairleri 1*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- İnal, İ. M. K. (2013). *Son asır Türk şairleri 5*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Kafadar, C. (2017). *Kim var imiş biz burada yoğ iken*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kut, T. (2000). İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal beyefendiden anılar. *Müteferrika*, 17, 73–83.
- Rousseau, J. J. (2016). *İtiraflar*. (K. Somer, Çev.). İstanbul: İslık Yayınları.
- Williams, H. L. ve Conway, M. A. (2015). Otobiyografik anı ağları. Boyer, P. ve Wertsch J. V. (Ed.), (Y. Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve kültürde bellek* içinde (s. 43-77). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.